सङ्गवः, पुं, (सङ्गताः गावो दोहनार्थं यत्र। निपातनात् साधुः।) प्रातःकालात् परं मुहूर्त्तत्रयम्। यथा,—
"प्रातःकालो मुहूर्त्तांस्त्रीन् सङ्गवस्तावदेव तु।
मध्याह्नस्त्रिमुहूर्त्तः स्यादपराह्णस्ततः परम्।
सायाह्नस्त्रिमुहूर्त्तः स्याच्छ्राद्धं तत्र न कारयेत्॥"
इति तिथ्यादितत्त्वम्॥
(यथा, ऋग्वेदे। ६। ७६। ३।
"उतायातं सङ्गवे प्रातरह्नो
मध्यन्दिन उदिता सूर्य्यस्य॥"
"अह्नो द्वेधा त्रेधा पञ्चदशधेति समाना विभागाः सन्ति इह पञ्चधा विभाग आत्तः उतापिचायातं आगच्छतं कदा सङ्गवे सङ्गवकाले। सङ्गच्छन्ते गावो दोहनभूमिं यस्मिन् काले स सङ्गवः। रात्र्यपरकाले हि गावो वने हिमतृणानि भक्षयित्वा पुनर्दोहाय सङ्गवे प्रतिनिवर्त्तन्ते॥"
इति तद्भाष्ये सायणः॥)

सङ्गी, [न्] त्रि, (सङ्गोऽस्यास्तीति। इनिः।) सङ्गविशिष्टः। यथा,—
"आमृत्युतो नैव मनोरथाना-
मन्तोऽस्ति विज्ञातमिदं मयाद्य।
मनोरथासक्तिपरस्य चित्तं
न जायते वै परमार्थसङ्गि॥"
इति विष्णुपुराणे ४ अंशे २ अध्यायः॥

सङ्गीतं, क्ली, (सं+गे+क्तः।) प्रेक्षणार्थनृत्यगीतवाद्यम्। यथा, हेमचन्द्रः।
"गीतवाद्यनृत्यत्रयं नाट्यं तौर्य्यत्रिकञ्च तत्।
सङ्गीतं प्रेक्षणार्थेऽस्मिन् शास्त्रोक्ते नाट्यधर्म्मिका॥"
नृत्यगीतवाद्यस्य शास्त्रम्। तत्तु सोमेश्वरभरतहनूमत्कल्लिनाथमतभेदात् चतुर्व्विधम्। अधुना हनूमन्मतं प्रचलितम्। तस्य अध्यायाः सप्त। स्वराध्यायः १ रागाध्यायः २ तालाध्यायः ३ नृत्याध्यायः ४ भावाध्यायः ५ कोकाध्यायः ६ हस्ताध्यायश्च ७। इति सङ्गीतशास्त्रम्॥ *॥
सङ्गीतावसाने ताम्बूलदानप्रमाणं यथा,—
"ता वासुदेवोऽप्यनुरक्तचित्तः
संनृत्य गीताभिनयैरुदारैः।
नरेन्द्रसूनो परितोषितेन
ताम्बूलयोगेन वराप्सरोभिः॥
तदागताभिर्नृवराहृतास्तु
कृष्णेप्सया मानमयास्तथैव।
फलानि गन्धोत्तमवन्ति वीरा-
श्छालिक्यगान्धर्व्वमथाहृतञ्च॥
कृष्णेच्छया च त्रिदिवान्नृदेव
अनुग्रहार्थं भुवि मानुषाणाम्।
स्थितञ्च रम्यं हरितेजसैव
प्रयोजयामास स रौक्मिणेयः।
छालिक्यगान्धर्व्वमुदारबुद्धि-
स्तेनैव ताम्बूलमथ प्रयुक्तम्॥"
इति हरिवंशे भानुमतीहरणे जलक्रीड़ायाम् १४८ अध्यायः॥

सङ्गीतिः, स्त्री, (सं+गै+"स्थागापापचो भावे" ३। ३। ९५। इति क्तिन्।) आलापः। इति हलायुधः॥ सङ्गीतञ्च॥

सङ्गीर्णं, त्रि, (सं+गॄ+क्तः।) अङ्गीकृतम्। इत्यमरः॥

सङ्गुप्तः, पुं, (सं+गु+क्तः।) बुद्धभेदः। इति हेमचन्द्रः॥ सङ्गोपनाश्रये, त्रि॥

सङ्गूढः, त्रि, (सं+गुह+क्तः।) लेखादिना संवृतः। इति भरतः॥ रेखादिना पुञ्जीकृतधान्यादिः। इति नीलकण्ठः॥ तत्पर्य्यायः। सङ्कलितः २ इत्यमरः॥

सङ्गोपनं, क्ली, (सं+गुप+ल्युट्।) सम्यक्प्रकारेण गोपनम्। संपूर्व्वगुपधातोरनट्प्रत्ययेन निष्पन्नम्॥

सङ्ग्रहः, पुं, (सं+ग्रह+अप्।) समाहृतिः। इत्यमरः॥ (यथा, रघुः। १७। ६०।
"कोशेनाश्रयणीयत्वमिति तस्यार्थसंग्रहः।
अम्बुगर्भो हि जीमूतश्चातकैरभिनन्द्यते॥")
"संक्षेपेण गृह्यन्ते नानास्थाने विप्रकीर्णा अर्था बुध्यन्तेऽनेन संग्रहः। संपूर्व्वात् ग्रह आदानेऽल्।
'विस्तरेणोपदिष्टानामर्थानां सूत्रभाष्ययोः।
निबन्धा यः समासेन संग्रह तं विदुर्बुधाः॥'
इति॥
इतस्तत आकृष्य एकत्र निबन्धनं संग्रहः। इति कल्पतरुप्रभृतयः।" इत्यमरटीकायां भरतः॥ नानाग्रन्थस्था अर्थाः संगृह्यन्ते एकस्थानस्थाः क्रियन्ते इति संग्रहो ग्रन्थविशेषः। इति श्राद्धविवेकटीकायां श्रीकृष्णतर्कालङ्कारः॥*॥
(यथा, हरिवंशे। ८९। ७।
"चतुष्पादं धनुर्व्वेदं शास्त्रग्रामं ससङ्ग्रहम्।
अचिरेणैव कालेन गुरुस्तावभ्यशिक्षयत्॥")
बृहत्। उत्तुङ्गः। ग्रहणम्। (यथा, रघुः।१।६६।
"नूनं मत्तः परं वंश्याः पिण्डविच्छेददर्शिनः।
न प्रकामभुजः श्राद्धे स्वधासंग्रहतत्पराः॥")
संक्षेपः। इति मेदिनी॥ मुष्टिः। इति विश्वः॥ स्वीकारः। महोद्योगः। इति नानार्थरत्नमाला॥

सङ्ग्रहणी, स्त्री, (सञ्चिता ग्रहणी।) ग्रहणीरोगः। तस्य निदानादि ग्रहणीशब्दे द्रष्टव्यम्। अथ सामान्यग्रहणीरोगस्य चिकित्सामाह।
"ग्रहणीमाश्रितं रोगमजीर्णवदुपाचरेत्।
लङ्घनैर्दीपनीयैश्च मन्दातीसारभेषजैः॥
दोषं सामं निरामञ्च विद्यादत्रातिसारवत्।
अतिसारोक्तविधिना तस्यामञ्च विपाचयेत्॥
पेयादि पटु लघ्वन्नं पञ्चकोलादिभिर्युतम्।
दीपनानि च तक्रञ्च ग्रहण्यां योजयेद्भिषक्॥
कपित्थबिल्वचाङ्गेरीतक्रदाड़िमसाधिता।
यवागूः पाचयत्यामं सकृत् संवर्त्तयत्यपि॥"
संवर्त्तयति घनीकरोति॥*॥ औषधान्याह।
"जातीफललवङ्गैलापत्रत्वङ्नागकेशरैः।
कर्पूरं चन्दनन्तिल्वत्वक्क्षीरतगरामलैः॥
तालीसपिप्पलीपथ्यास्थूलजीरकचित्रकैः।
शुण्ठीविड़ङ्गमरिचैः समभागैर्विचूर्णितैः॥
यावन्त्येतानि सर्व्वाणि दद्याद्भङ्गाञ्च तावतीम्।
सर्व्वचूर्णसमानांशा प्रदेया शुभ्रशर्करा॥
कर्षमात्रमिदं खादेन्मधुनाप्लावितं जनः।
नाशयेद्ग्रहणीं कासं क्षयं श्वासमरोचकम्॥"
इति जातीफलादिचूर्णम्॥*॥
"चित्रकं पिप्पलीमूलं क्षारौ लवणपञ्चकम्।
व्योषं हिङ्गुजमोदाञ्च चव्यं चैकत्र चूर्णयेत्॥
वटिका मातुलुङ्गस्य रसैर्व्वा दाड़िमस्य वा।
कृता विपाचयत्यामं प्रदीपयति चानलम्॥"
क्षारौ स्वर्ज्जिकायवक्षारौ। लवणपञ्चकमिति। सैन्धवं रुचकञ्चैव विड़ं सामुद्रिकं गड़मिति। व्योषं शुण्ठीपिप्पलीमरिचानि। अजमोदात्र यवानिका। मातुलुङ्गं बीजपूरकम्। चित्रकादिवटिका॥*॥
"श्रीफलशलादुकल्को नागरचूर्णेन मिश्रितः सगुड़ः।
ग्रहणीमदमत्युग्रं तक्रभुजा शीलितो जयति॥"
श्रीफलशलादुः बिल्वस्यामं फलम्। गुड़स्यात्र भागद्वयम्। बिल्वकल्कः॥*॥
"चतुष्पलं सुधाकाण्डं त्रिफलं लवणत्रयम्।
वार्त्ताकोः कुड़वञ्चाकमूलाद्बिल्वे तथानलात्॥
दग्धद्रवेण वार्त्ताकोर्गुटिका भोजनोत्तरम्।
भुक्ताभुक्तं पचत्याशु नाशयेद्ग्रहणीगदम्।
कासं श्वासं तथार्शांसि विसूचीञ्च हृदामयम्॥"
इति वार्त्ताकुगुटिका॥*॥
"मुस्तकातिविषाबिल्वकौटजं सूक्ष्मचूर्णितम्।
मधुना च समालीढ़ं ग्रहणीं सर्व्वजान्त्यजेत्॥"
कौटजं इन्द्रयवः। मुस्तादिचूर्णम्॥*॥
"श्वेतो वा यदि वा रक्तः सुपक्वो ग्रहणीगदः।
गुड़ेनाधिकसर्ज्जेन भक्षितेनाशु नश्यति॥"
सर्ज्जः राल इति लोके। सर्जरसचूर्णम्॥*॥
"बिल्वाब्दशक्रयवबालकमोचसिद्ध-
माजं पयः पिबति यो दिवसत्रयेण।
सोऽतिप्रवृद्धचिरजं ग्रहणीविकारं
सामं सशोणितमसाध्यमपि क्षिणोति॥"
मोचो मोचरसः। क्षिणोति हन्ति।
"प्रस्थत्रये त्वामलकीरसस्य
शुद्धस्य दत्त्वार्द्धतुलां गुड़स्य।
चूर्णीकृतैर्ग्रन्थितजीरचव्य-
व्योषेभकृष्णाहवुषाजमोदैः॥
विड़ङ्गसिन्धुत्रिफलायवानी
पाठाग्निधान्यैश्च पलप्रमाणैः।
दत्त्वा त्रिवृच्चूर्णपलानि चाष्टा-
वष्टौ च तैलस्य पचेद्यथावत्॥
तं भक्षयेदक्षफलप्रमाणं
यथेष्टचेष्टस्त्रिसुगन्धियुक्तम्।
अनेन सर्व्वा ग्रहणीविकाराः
सश्वासकासस्वरभेदशोथाः॥
शाम्यन्ति चायं चिरमन्तराग्ने-
र्हतस्य पुंस्त्वस्य च वृद्धिहेतुः।